

Tillsammans för biblioteken
och litteraturen!

**Förslag till Regional
biblioteksplan för Region
Jämtland Härjedalen 2019-2022**

Antagen av regionala utvecklingsnämnden 2018-xx-xx,
§ xx

Sammanfattning

Region Jämtland Härjedalen, område Kultur, är huvudman för den regionala biblioteksverksamheten. Den regionala biblioteksverksamheten ingår i kultursamverkansmodellen och utgör där ett av de sju utpekade verksamhetsområdena: Regional biblioteksverksamhet, läsfrämjande och litteratur.

Den regionala biblioteksplanen ska vara styrande för den regionala verksamheten och för politiska beslut som rör biblioteksverksamhet på regional nivå. Den ska också vara stödjande för kommunala biblioteksplaner och inspirerande för andra aktörer som samverkar med den regionala biblioteksverksamheten, exempelvis den ideella sektorn.

Biblioteksfrågor präglas av vår gemensamma strävan efter demokrati, yttrandefrihet, bildning, kreativitet och möten mellan människor. Språk, litteratur och bibliotek är viktiga byggstenar i samhällsutvecklingen – helt enkelt framtidsfrågor.

Den regionala biblioteksverksamheten har uppdraget att vara en resurs för länets folkbibliotek och skapa utveckling inom den samlade biblioteksverksamheten i regionen. Den regionala biblioteksverksamheten har också ett uppdrag att främja det litterära området. Verksamheten ska vara verksam och synlig i länets alla delar.

Prioriterade mål 2019-2022:

- Bibliotek för demokrati och tillgänglighet
- Bibliotek för digital delaktighet
- Bättre möjligheter till läsande, skrivande och berättande
- Bibliotek och litteratur för ökad folkhälsa

Det handlar om att stärka folkbibliotekens möjligheter att vara öppna, trygga och tillgängliga rum för kultur, samhällsdebatt och bildning. Under perioden 2019-2022 kommer särskilt fokus att läggas på att stärka och samordna folkbibliotekens arbete för digital delaktighet. Ett viktigt utvecklingsområde är också att utveckla och stärka intresset för läsning, skrivande och berättande - inte minst bland barn och unga. Det litterära området ska stärkas, bland annat genom insatser för författare i länet. Det sydsamiska språket ska stärkas genom stöd till folkbiblioteken och insatser som ökar den litterära utgivningen. Verksamheter som undersöker litteraturens förmåga att skapa återhämtning,

Förslag till Regional biblioteksplan för Region Jämtland Härjedalen 2019-2022
dnr RUN/591/2017

HANDLÄGGARE
Catarina Lundström
Område Kultur

Region Jämtland Härjedalen
Box 654, 831 27 Östersund
www.regionjh.se

lust och läkande ska utvecklas i samverkan med bibliotek och andra folkhälsoaktörer.

Förslag till Regional biblioteksplan för Region Jämtland Härjedalen 2019-2022
dnr RUN/591/2017

HANDLÄGGARE
Catarina Lundström
Område Kultur

Region Jämtland Härjedalen
Box 654, 831 27 Östersund
www.regionjh.se

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	1
1 UTGÅNGSPUNKTER FÖR DEN REGIONALA BIBLIOTEKSPLANEN	3
1.1 Uppdraget.....	3
1.2 Processen	3
1.3 Styrdokument	3
1.4 Regionala förutsättningar och utmaningar	6
2 NULÄGE: BIBLIOTEKSRESURSER I REGIONEN	7
2.1 Folkbibliotek och skolbibliotek	7
2.2 Folkhögskolornas bibliotek	8
2.3 Medicinskt bibliotek	8
2.4 Universitetsbibliotek	9
2.5 Övriga bibliotek.....	9
2.6 Regional biblioteksverksamhet.....	9
2.7 Bibliotekssamverkan	10
2.8 Sammanfattning av nuläge och förändringsprocesser	10
3 DEN REGIONALA BIBLIOTEKSVERKSAMHETEN 2019–2022	11
3.1 Grundläggande syfte och mål	11
3.1.1 <i>Bibliotek för demokrati och tillgänglighet</i>	12
3.1.2 <i>Bibliotek för digital delaktighet</i>	12
3.1.3 <i>Bättre möjligheter till läsande, skrivande & berättande</i>	13
3.1.4 <i>Bibliotek och litteratur för ökad folkhälsa</i>	13
3.2 Uppföljning och fortsatt kvalitetsarbete	13

1 Utgångspunkter för den regionala biblioteksplanen

1.1 Uppdraget

Uppdraget att ta fram en regional biblioteksplan gavs till den regionala biblioteksverksamheten i ett beslut i Regionala utvecklingsnämnden i december 2017.

Region Jämtland Härjedalen är, via Kulturen, huvudman för den regionala biblioteksverksamheten. Den regionala biblioteksverksamheten ingår i kultursamverkansmodellen och utgör där ett av de sju utpekade verksamhetsområdena: Regional biblioteksverksamhet, läsfrämjande och litteratur.

Bibliotekslagen (SFS 2013:801) har tydliggjort (§ 11) att varje landsting eller motsvarande ska bedriva regional biblioteksverksamhet med syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i länet. Lagen har också tydliggjort (§ 17) att kommuner och landsting ska anta biblioteksplaner för sin verksamhet på området.

Den regionala biblioteksplanen ska vara styrande för den regionala verksamheten och för politiska beslut som rör biblioteksverksamhet på regional nivå. Den ska också vara stödjande för kommunala biblioteksplaner och inspirerande för andra aktörer som samverkar med den regionala biblioteksverksamheten, exempelvis den ideella sektorn.

1.2 Processen

Den regionala biblioteksverksamheten har varit ansvarig för processen. Ett diskussionsunderlag har processats vid samtliga folkbibliotek och har därefter behandlats i den regionala chefsgruppen som enats om ett förslag till plan. Förslaget till regional biblioteksplan ska skickas ut på remiss till länets kommuner, samt till andra aktörer under perioden maj-september. Planen ska därefter antas av Regionala utvecklingsnämnden samt regionfullmäktige under hösten 2018.

1.3 Styrdokument

Bibliotekslagen (SFS 2013:801)

De offentligt finansierade biblioteken i landet regleras av Bibliotekslagen (SFS 2013:801).

Lagen säger att biblioteken ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla (§2).

Att biblioteken ska vara tillgängliga för alla handlar om både fysisk och digital tillgänglighet, men ställer också krav på att biblioteken ska vara anpassade för många olika målgrupper i samhället. Alla avser alla som vistas i landet, oavsett svenskt medborgarskap eller folkbokföring. Tillgänglighet kan skapas på olika sätt - allt ifrån filialer, bokbussar och uppsökande verksamhet till digital service och andra anpassade och tekniska lösningar.

Samtidigt som biblioteken ska finnas till för alla finns det också utpekade grupper med särskild prioritet. Särskild uppmärksamhet ska ägnas personer med funktionsvariation, bland annat genom att biblioteken ska erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel för att tillgängliggöra information. Nationella minoriteter och personer med annat modersmål än svenska ska också prioriteras, bland annat genom att erbjuda litteratur på de nationella minoritetsspråken, på andra språk än svenska samt på lättläst svenska.

Folkbiblioteken ska också ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning.

Bibliotekslagen fastställer att varje landsting eller motsvarande ska bedriva regional biblioteksverksamhet med syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i länet. Exakt hur detta skall organiseras och genomföras anges inte i lagen, vilket istället kan anges i en regional biblioteksplan. Kompletterande medieförsörjning, som länge varit en prioriterad verksamhet på regional nivå, kan fortfarande vara viktig, men det regionala uppdraget är idag mer strategiskt inriktat.

Skollagen (SFS 2010:800)

Skollagen (SFS 2010:800) fastställer att eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till skolbibliotek. Med detta menas, enligt proposition 2009/10:165, "en gemensam och ordnad resurs av medier och information som ställs till elevernas och lärarnas förfogande. Skolbiblioteken ska vara en del av skolans pedagogiska verksamhet med uppgift att stödja elevernas lärande". Skolinspektionen har preciserat hur denna bestämmelse ska tolkas, samt vilka krav som bör uppfyllas för att eleverna ska anses ha tillgång till skolbibliotek vid tillsyn.

Bibliotekens internationella manifest

1949 antogs på Unescos initiativ ett folkbiblioteksmanifest i samarbete med IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions). Världens länder gavs ett gemensamt uppdrag att tillhandahålla medborgarna fri tillgång till kunskap och information genom att bygga upp allmänna bibliotek. Sedan dess har IFLA tillsammans med nationella biblioteksföreningar fortsatt att utarbeta manifest för att tydliggöra de principer och värdegrunder bibliotekens verksamhet baseras på.

Ett av de manifest som antagits handlar om folkbiblioteken. Där anges att folkbibliotekets uppdrag är att verka för information, läskunnighet, utbildning och kultur.¹

De nationella kulturpolitiska målen

De nationella kulturpolitiska målen, som beslutades av riksdagen 2009, styr den statliga kulturpolitiken men kan också vägleda den regionala och kommunala kulturpolitiken. I dess grundportal anges att kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska präglade samhällets utveckling.

¹ Manifestet är utformat i samarbete med IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions). Omarbetades senast 1994. Se: Svensk biblioteksförening, *Bibliotekens internationella manifest*.

Kulturplan Jämtland Härjedalen

Kultursamverkansmodellen (SFS 2010:2012) innebär att regional kulturverksamhet ges statsbidrag inom sju utpekade verksamhetsområden efter att respektive region antagit en kulturplan där regionens egna prioriteringar anges. Ett av de sju områdena är: regional biblioteksverksamhet och läs- och litteraturfrämjande verksamhet.

Jämtlands län gick in i kultursamverkansmodellen år 2012 och kommer att anta sin tredje kulturplan i ordningen: *Kulturplan för Region Jämtland Härjedalen 2019–2022*. I planen anges bakgrund och förutsättningar samt beslutade prioriteringar för perioden.

Kulturplanen vilar på tre ben; kulturpolitik, konstpolitik samt regionalpolitik. Några av de mål som regionen satt inom dessa tre områden är:

- Kultur för alla i hela regionen
- Barn och unga ska vara delaktiga och ha inflytande i kulturlivet
- Professionella kulturskapare ska ha goda förutsättningar att verka i regionen
- Kultur och kulturarv ska ha stärkt sin roll för regional utveckling och attraktionskraft

Under verksamhetsområdet Bibliotek och litteratur finns några utvecklingsområden angivna. Dessa ingår även i den regionala biblioteksplanen:

- Stärka folkbibliotekens möjligheter att vara öppna, trygga och tillgängliga rum för kultur, samhällsdebatt och bildning
- Stärka och samordna folkbibliotekens arbete för digital delaktighet
- Utveckla och stärka intresset för läsning, skrivande och berättande - inte minst bland barn och unga
- Stärka det litterära området genom insatser för författare i länet
- Utveckla verksamheter som undersöker litteraturens förmåga att skapa återhämtning, lust och läkande i samverkan med bibliotek och andra folkhälsoaktörer
- Främja det sydsamiska språket genom stöd till folkbiblioteken och insatser som ökar den litterära utgivningen

Regional utvecklingsstrategi 2014–2030. Jämtland Härjedalen 2030.

Innovativt & Attraktivt

Den regionala utvecklingsstrategin utgör den samlade strategin för regionens utveckling under de närmaste 15 åren. Strategin ringar in gemensamma utmaningar och anger möjliga färdvägar för samhällsutvecklingen i stort. Bibliotekens verksamheter kan kopplas till många av regionens prioriterade områden, inte minst vad gäller kunskap och kompetens, vilket tydliggörs bland annat i den sammanfattande visionen:

”Jämtlands läns kunskap och kompetens är det främsta konkurrensmedlet i en allt mer globaliserad ekonomi. Satsningar som har högsta prioritet är ungdomars övergång till vuxenlivet, en god integration och ett bra utbildningssystem som bidrar till god utbildningsnivå för båda könen samt ett livslångt lärande. Övergångsnivån till högre utbildningar är i nivå med rikets. Allas kompetens, oavsett kön, ålder, funktionsförmåga och ursprung, tas tillvara.”

Flera av de prioriterade målen i utvecklingsstrategin har en tydlig koppling till bibliotekens uppdrag och verksamhet:

- Fler i högre utbildning

- Livslångt lärande för tillväxt och personlig utveckling
- Fler personer är aktiva och skapande i kulturlivet, särskilt barn och unga.
- En god service kan erbjudas alla invånare
- Hälsa på lika villkor
- I Jämtlands län har alla lika förutsättningar oavsett funktionsförmåga

Digitala Jämtland Härjedalen. Regional digital agenda 2015–2025

I den regionala digitala agendan för Region Jämtland Härjedalen 2015–2025 presenteras hur regionen ska kunna bidra till att förverkliga det nationella IT-politiska målet att "Sverige ska vara bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter." Den digitala agendan visar också hur digitaliseringen ska bidra till förverkligandet av målen i den regionala utvecklingsstrategin.

Digital kompetens är en av åtta nyckelkompetenser som EU fastställt för det livslånga lärandet. Alla medborgare behöver digital kompetens för att kunna hantera informationssamhällets teknik, både i arbetet och på fritiden. Det innebär bland annat att kunna hantera en dator, läsplatta och mobiltelefon samt kunna använda grundläggande programvaror. Det innebär också kompetens för att kunna hantera Internet och interaktiva medier, att söka och bearbeta information samt att kunna ha ett kritiskt förhållningssätt med kunskap om yttrandefrihet, upphovsrätt och personlig integritet.

Bibliotekens roll i den regionala digitala agendan tydliggörs under perioden 2018–2022, då folk- och regionbiblioteken fått ett särskilt nationellt uppdrag "Digitalt först med användaren i fokus" med syfte att öka invånarnas digitala kompetens för att alla ska ha kunskap och möjlighet att ta del av och nyttja digitala sammanhang.

Folkhälsopolicy för Jämtlands län 2016–2019

En regional folkhälsopolicy har tagits fram i samverkan mellan länets alla kommuner och Region Jämtland Härjedalen. Fokus i denna policy ligger på det salutogena perspektivet, med andra ord att hälsa är så mycket mer än sjukvård. Utgångspunkten är att folkhälsoarbetet ska främja social, psykisk och fysisk hälsa och öka människors välbefinnande. Barn, ungdomar och äldre är prioriterade grupper. Policyn utgår från fyra områden: trygga uppväxtvillkor, utbildning och arbete, hälsobefrämjande miljö samt delaktighet och inflytande. Här finns flera delområden som har en tydlig koppling till biblioteken och dess verksamhet. Inte minst handlar det om områden som: livslångt lärande, fritids- och kulturliv samt arenor för möten mellan människor.

1.4 Regionala förutsättningar och utmaningar

Globalisering, urbanisering, individualisering och digitalisering är några av de processer som präglar utvecklingen under 2010-talet. Oavsett om detta ses som möjligheter eller hot måste biblioteksverksamheten förhålla sig till dessa processer. Demografiska utmaningar präglar hela landet och även vår region. Jämtland Härjedalen har en gles, och i många delar av länet, minskande befolkning där antalet äldre ökar. De utrikes födda är en grupp som är viktig för länet av flera olika anledningar. Befolkningsutvecklingen pekar på vikten av att få fler att välja länet som bostadsort, utomnordisk inflyttning är också viktig ur ett mångkulturellt perspektiv.

Stora ytor – olika förutsättningar

Jämtland/Härjedalen utgör mer än tio procent av hela Sveriges yta. Knappt 1,3 procent av landets befolkning bor i länets åtta kommuner – totalt 129 806 personer 2017. Nära hälften bor i Östersunds kommun. Länet har landets lägsta befolkningstäthet samtidigt som befolkningen bor ”över hela länet”. De stora ytorna och den utspridda befolkningen ställer krav på fungerande kommunikationer, infrastruktur och service. Gapet mellan de kommuner som minskar sin befolkning och de som står still eller ökar tenderar att öka.

I glesa strukturer är det nödvändigt att finna innovativa lösningar för att matcha behovet av både utbildnings- och servicelösningar i hela länet.

Låg utbildningsnivå och höga ohälsotal

Generellt sett har länet en låg utbildningsnivå, 21 procent av befolkningen mellan 25 och 64 år har en eftergymnasial utbildning på tre år eller mer, vilket ska jämföras med riksnittet som ligger på 25 procent. För männen i länet ligger siffran så lågt som 14 procent.² Generellt sett har länet också höga ohälsotal, där kvinnor har högre ohälsa än män. Jämtlands län har landets högsta ohälsotal tillsammans med Västerbotten och Västernorrland.³ Jämtlands läns folkhälsoarbete ska utgå från att samhället ska vara inkluderande – det vill säga att samhället ska skapas för alla – oavsett kön, ålder, nationalitet, religion, sexuell läggning, etnicitet, funktionsnedsättning.

2 Nuläge: Biblioteksresurser i regionen⁴

2.1 Folkbibliotek och skolbibliotek

Region Jämtland Härjedalen har ett väl utbyggt nät av kommunala folkbibliotek. 2016 fanns totalt 36 biblioteksenheter med huvudbibliotek och filialer, 21 av dessa fungerar som integrerade folk- och skolbibliotek. För att öka bibliotekens tillgänglighet finns även mobila lösningar. Östersund och Krokom har bokbuss, Bräcke hyr in bokbusstjänster, Strömsund har bokbilsverksamhet. Det finns också andra mobila tjänster med syftet att göra biblioteken tillgängliga. Särskilda skolbibliotek för grundskolan och gymnasiet finns i varierande omfattning. I Östersund finns en skolbibliotekscentral, kopplad till Östersunds bibliotek, som serverar kommunens grundskolor.

Länets folkbibliotek är välbesökta. Sammanlagt gjordes över en miljon biblioteksbesök under 2016 (1 172 352), vilket innebär 9,1 besök per invånare och år. Detta kan jämföras med genomsnittet för riket vilket ligger på 6,5 besök/invånare och år. I samband med dessa besök gjordes omkring 872 000 fysiska utlån, vilket motsvarar 6,8 lån per kommuninvånare och år. När det gäller utlånade e-medier gjordes drygt 38 000 nedladdningar under 2016.

Alla biblioteksbesök leder inte till att medier lånas ut. Det finns många olika anledningar att besöka ett bibliotek – läsa tidningar och tidskrifter, använda lånedator, söka information via databaser, besöka kulturarrangemang, träffa vänner osv. Det kan handla om behov av en lugn och trygg plats där det är möjligt att gratis få sitta ned en stund. Bibliotek kan också ge service på andra områden än medier och litteratur. Bibliotekspersonal serverar ofta med svar

² Se Regionfakta: www.regionfakta.com.

³ Socialförsäkringsrapport 2016:7. Se: www.forsakringskassan.se/statistik

⁴ Nuläget bygger främst på statistik hämtad Kungliga biblioteket (KB) och gäller för 2016.

på en mängd frågor som är kopplade både till lokalsamhället och omvärlden. Biblioteken fungerar därmed som offentliga och tillgängliga vardagsrum.

Folkbiblioteken fungerar också som lokala kulturhus där en mängd olika kulturarrangemang sker. Sammanlagt arrangerade länets bibliotek 2 134 aktiviteter i egen regi under 2016, hälften av dessa var riktade till barn och unga (1071). Det handlar exempelvis om sagostunder (160), boksamtal (203), bildskapande (86), utställningar (102), med mera.

Tillgången till medier på de nationella minoritetsspråken och utländska språk är relativt låg nationellt sett. Enligt bibliotekslagen ska biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet prioritera personer som talar nationella minoritetsspråk, men 2016 utgörs endast 1 procent av titelbeståndet på biblioteken av titlar på finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. I Jämtlands län fanns 2016 totalt 2 731 titlar på minoritetsspråken, vilket motsvarar ungefär 0,2 procent. När det gäller titlar på utländska språk finns totalt 58 635 titlar i länet sammanlagt, vilket motsvarar drygt 5 procent.

Folkbiblioteken i regionen har sammanlagt 91 tjänster (75 årsverken) till sitt förfogande under 2016. I praktiken handlar det om alltifrån tre till drygt 30 anställda. Möjligheten att ha tjänster med särskilt ansvar för exempelvis barn och unga, tillgänglighet eller integration är begränsade i de mindre kommunerna, vilket ställer höga krav på flexibilitet och samverkan. Behovet av samordnade lösningar och gemensamma utbildningsinsatser är särskilt stort.

2.2 Folkhögskolornas bibliotek

Länet har tre folkhögskolor varav två med Region Jämtland Härjedalen som huvudman - Birka och Bäckedal, samt Åredalens folkhögskola som är kopplad till Evangeliska Fosterlandsstiftelsen (EFS).

Åredalens folkhögskola fungerar som en filial till Åre bibliotek och ingår i deras biblioteksdatasystem. Biblioteket, som är bemannat på 50 % av en utbildad bibliotekarie, har egna lokaler som är tillgängliga för studenterna dygnet runt.

Birka folkhögskolas bibliotek har inga egna lokaler, men en egen mediabudget. Skolans vaktmästare är ansvarig för verksamheten. Bäckedals folkhögskolas bibliotek har egna lokaler och en mediabudget. Verksamheten sköts av en bibliotekarie från Härjedalens bibliotek, vars tjänst man köper.

2.3 Medicinskt bibliotek

Det medicinska biblioteket vid Östersunds sjukhus är en del av Forsknings och utvecklingsenheten i Region Jämtland Härjedalen. Biblioteket har som uppdrag att ge stöd, service och undervisning i informationssökning och databasanvändning till den egna personalen, men också till personal vid primärvården samt till studenter inom regionens medicinska utbildningsansvar. Det fysiska biblioteket är bemannat vardagar, medan biblioteket online är tillgängligt dygnet runt. Dessutom finns tjänsten "Boka en bibliotekarie".

Biblioteket ger regelbundet undervisning till olika personalgrupper samt undervisar på vetenskapskurs för ST-läkare och ger undervisning i evidensbaserad informationssökning på läkarprogrammet. Via EIRA-samarbetet, där alla landsting och regioner ingår, finns tillgång till internationella forskningsresultat, e-tidskrifter samt kliniska beslutsstöd. Biblioteket har samarbete med andra medicinska bibliotek i Sverige och utomlands.

2.4 Universitetsbibliotek

Mittuniversitetets bibliotek i Östersund har lokaler på campusområdet och fungerar som en egen enhet vid Mittuniversitetet i samverkan med campusbiblioteket i Sundsvall. De båda biblioteken har en gemensam webbportal samt ett gemensamt sökverktyg. Utbudet av böcker, tidskrifter, databaser, läroböcker och elektroniskt material är åtkomligt för alla låntagare oavsett hemort. Biblioteket är tillgängligt för såväl studenter som lärare, forskare och allmänhet.

Bibliotekspersonalen utbildar studenterna i bland annat informationssökning och databasanvändning. För lärare och forskare erbjuds stöd avseende exempelvis referenshantering och databasanvändning. Det finns också en chattservice och tjänsten "Boka en bibliotekarie", som är öppen för både studenter och anställda vid Mittuniversitetet.

2.5 Övriga bibliotek

Biblioteksresurser finns också på andra kulturinstitutioner samt hos myndigheter och arbetsplatser i regionen. Vissa av dessa resurser är också tillgängliga för allmänheten eller för särskilda målgrupper.

Vid Riksarkivet Landsarkivet Östersund finns ett referensbibliotek för Landsarkivets besökare och personal. Motsvarande referensbibliotek finns på Jamtli samt på Föreningsarkivet i Jämtlands län. Landsarkivets boksamling består av böcker, tidskrifter, broschyrer/småskrifter och kartor – allt inom ämnesområden som historia, genealogi och topografi. En gemensam bibliotekskatalog delas med alla bibliotek inom Riksarkivet.

Vid Gaaltje, det sydsamiska kulturcentret i Östersund, finns ett referensbibliotek som omfattar samiskt språk och kulturhistoria. Biblioteket är tillgängligt för intresserade efter överenskommelse med personalen.

Vid Folkhälsomyndigheten finns ett bibliotek som är avsett för medarbetarna. Där finns även tillgång till referensdatabaser samt e-tidskrifter inom egna ämnesområden. Biblioteket deltar i fjärrlåneverksamhet, men tar i övrigt inte emot externa besök.

2.6 Regional biblioteksverksamhet

Den regionala biblioteksverksamheten har uppdraget att vara en resurs för länets kommunbibliotek och skapa utveckling inom den samlade biblioteksverksamheten i regionen. Verksamheten servar bibliotekspersonalen med relevant information, rådgivning och stöd samt kompetens- och metodutveckling. Läsfrämjande projekt och insatser bedrivs, inte minst gentemot prioriterade målgrupper, vilket inkluderar barn och unga, äldre, nationella minoriteter samt utlandsfödda och personer med funktionsvariationer.

Den regionala biblioteksverksamheten har också ett uppdrag att främja det litterära området.

Den regionala biblioteksverksamheten samverkar med de övriga kulturverksamheter som ingår i Kulturen – film, konst, hemslojd, design och scenkonst, men också med den regionala arkiv- och museiverksamheten.

2.7 Bibliotekssamverkan

Genom den regionala biblioteksverksamheten sker regelbundna träffar med folkbibliotekens personal med syftet att öka samverkan och skapa kvalitet och utveckling tillsammans. På ett antal områden har länets kommuner skapat gemensamma lösningar och ibland gemensamma projekt. Vissa samarbeten gäller hela länet och andra omfattar vissa kommuner. Personal vid övriga bibliotek – exempelvis folkhögskolor, arkiv- och museum, arbetsplatser osv – ingår inte i någon högre utsträckning i de aktuella samverkansformerna. Här finns med andra ord möjligheter att bredda och utveckla samarbetet.

Interregional samverkan sker bland annat via årliga gemensamma konferenser med personal från biblioteken i Jämtlands och Västernorrlands län. På nationell nivå samverkar den regionala biblioteksverksamheten med Kungliga biblioteket, bland annat via dess strategigrupp för kvalitetsfrågor. Samverkan med övriga regionbibliotek i landet sker via Föreningen för regional biblioteksverksamhet (FRB). Regionbiblioteken i de fyra nordligaste länen samverkar regelbundet med gemensamma program och verksamheter.

2.8 Sammanfattning av nuläge och förändringsprocesser

Nationell biblioteksstatistik har under ett antal år visat på vikande besöksiffror och minskade fysiska utlån, vilket delvis kompenseras av ett ökande intresse för e-medier. Samtidigt ökar bibliotekens allmänskulturella verksamhet och det ges en mängd olika aktiviteter för inte minst barn och unga på folkbiblioteken. För länets folkbibliotek ser besöksstatistiken relativt positiv ut.

Att fungera som ett modernt och tillgängligt bibliotek i ett glesbygdslän ställer höga krav på anpassning, samordning och nya lösningar. Kommuner med ansträngd ekonomi har kanske inte samma ekonomiska resurser att tillgå för att utveckla sina bibliotek, men har samtidigt goda möjligheter att skapa mötesplatser och engagemang. Många skolor har inte lyckats prioritera tillräckliga resurser för att kunna ge sina elever en bra biblioteksservice. Det ökande flyktningmottagandet ställer höga krav på biblioteken att kunna tillhandahålla medier på andra språk än svenska.

Medieutvecklingen påverkar bibliotekens demokratiska uppdrag. Omkring en miljon människor använder inte internet eller digitala tjänster, här finns ett digitalt utanförskap som inte minst drabbar den äldre befolkningen och invånare med utomeuropeisk bakgrund. Läsförståelsen minskar bland unga, kunskapsklyftorna i samhället växer och det livslånga lärande som eftersträvas är långt ifrån verklighet. Samtidigt finns stigande krav på att söka, välja och hantera information och kunskap i olika former, att ha förmåga till analys och kritiskt tänkande samt att hantera integritet på nätet. Här finns stora utmaningar, men även rika möjligheter för länets folkbibliotek att göra stora och viktiga insatser.

3 Den regionala biblioteksverksamheten 2019–2022

3.1 Grundläggande syfte och mål

Grundläggande inriktning för all regional biblioteksverksamhet är, enligt bibliotekslagen, att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet för de folkbibliotek som är verksamma i länet. Detta genomför Region Jämtland Härjedalen genom att samordna möten, träffar, fortbildningstillfällen och projekt för kommunbibliotekens personal. Ibland sker det tillsammans med grupper som är viktiga samarbetspartners för folkbiblioteken: förskole - och skolpersonal, personal inom vård och omsorg samt aktörer inom folkbildning och föreningsliv.

Den regionala biblioteksverksamheten bidrar på olika sätt till att skapa samverkan mellan kommunbiblioteken, allt i syfte att skapa bästa möjliga kvalitet och så god tillgänglighet som möjligt. Verksamhetsutveckling bygger på omvärldsbevakning och syftar till en gemensam läroprocess där kommunerna lär av varandra och lyfter varandra. I kvalitetsarbetet ingår att stödja kommunbiblioteken i deras arbete med att ta fram biblioteksplaner.

Tvärsektoriell samverkan med övrig regional verksamhet sker där bibliotekens uppdrag sammanfaller med andra verksamheter, till exempel inom integration, hälsa, kompetensutveckling, turism och digital samordning. Samverkan med andra regionala kulturverksamheter sker fortlöpande; dels via ett långsiktigt samarbete i Regionalt kulturforum, där regionens alla kulturverksamheter samordnar aktiviteter och program; dels via särskilda projekt i syfte att nå prioriterade grupper: barn och unga, seniorer, personer med funktionsvariationer, nationella minoriteter samt personer med annat modersmål än svenska.

Den regionala biblioteksverksamheten strävar efter att vara verksam och synlig i länets alla delar. Information sprids bland annat via nyhetsbrev, webbplatser samt i sociala medier.

Prioriterade mål 2019-2022:

- Bibliotek för demokrati och tillgänglighet
- Bibliotek för digital delaktighet
- Bättre möjligheter till läsande, skrivande och berättande
- Bibliotek och litteratur för ökad folkhälsa

3.1.1 Bibliotek för demokrati och tillgänglighet

Målet är att kommunbiblioteken ska få bättre möjligheter att vara en kraft för demokrati, delaktighet och mångfald. Det handlar om att möjliggöra för biblioteken att vara öppna, trygga och tillgängliga rum för kultur, samhällsdebatt och bildning. Det handlar också om att ge prioriterade grupper bättre tillgång till bibliotekens medier och övriga tjänster och verksamheter.

Detta genomförs genom att:

- Genomföra utbildningsinsatser för bibliotekspersonal i dess roll för prioriterade målgrupper; barn och unga, personer med funktionsvariation, nationella minoriteter och personer med annat modersmål än svenska.
- Bidra till att kommunbiblioteken får bättre möjlighet att erbjuda medier och aktiviteter på andra språk än svenska.
- Bidra till att kommunbiblioteken får bättre möjlighet att erbjuda tillgängliga medier.
- Genomföra årliga temadagar som höjer kompetensen om normkritiska perspektiv inom biblioteksverksamhet.
- Genomföra årliga temadagar som fortbildar läsombud och högläsare i länet.
- Genomföra en förstudie som kartlägger situationen för skolbiblioteken i länet.
- Verka för att "meröppet"⁵ införs och testas på några av länets biblioteksenheter och att verksamheten utvärderas.
- Verka för att biblioteken fortsätter att samordna sin service med andra samhällsfunktioner.

3.1.2 Bibliotek för digital delaktighet

Samhällets snabba digitalisering innebär både möjligheter och svårigheter för invånarna att delta i samhällslivet och det demokratiska arbetet. Det handlar bland annat om att kunna söka och värdera information och förstå hur digitalt innehåll skapas. Kommunbiblioteken utgör en mycket viktig digital resurs för att överbygga klyftor och minska utanförskap, och är ofta den enda instans i lokalsamhället dit den enskilda kan vända sig för stöd och hjälp med digitala frågor.

Genom att fortsätta utveckla biblioteken till digitala servicecentra kan biblioteken förstärka sin roll i det livslånga lärandet.

Detta genomförs genom att:

- Genomföra utbildningsinsatser i medie- och informationskunnighet (MIK) för bibliotekspersonal.
- Initiera och samordna gemensamma arrangemang och aktiviteter kring digitala frågor.
- Bidra till folkbibliotekens möjligheter att utveckla sina verksamheter för att höja den digitala kompetensen hos befolkningen, inte minst hos särskilt utsatta grupper som äldre och nyanlända.
- Stödja bibliotek som vill utveckla funktionen som digitalt servicecenter, i samverkan med andra aktörer.
- Genomföra utbildningsinsatser för bibliotekspersonal om ungas digitala medievärldar.

⁵ Meröppet innebär att bibliotek kan vara tillgängligt för besökare även när det är obemannat.

3.1.3 Bättre möjligheter till läsande, skrivande & berättande

Målet handlar om att utveckla och stärka intresset för läsning samt för skrivande och berättande, inte minst bland länets barn och unga. Det handlar också om att utveckla och stärka det litterära området i länet genom insatser för att stödja blivande och etablerade författare i länet, samt att bidra till att stärka sydsamisk språk- litteraturutveckling.

Detta genomförs genom att:

- Stärka och utveckla samarbete mellan bibliotek, skola, förskola, barnhälsovård och folkbildning i syfte att arbeta med läsfrämjande och språkutveckling för barn och unga.
- Stödja och samordna folkbibliotekens läsfrämjande insatser för vuxna.
- Bidra till att genomföra regionala skrivartävlingar, både för barn och unga och för vuxna.
- Främja det sydsamiska språket genom stöd till folkbiblioteken och insatser som ökar den litterära utgivningen
- Revidera och uppdatera kartläggningen av länets litterära resurser och infrastruktur.
- Erbjudna nätverk, stöd och fortbildning för länets författare via ett regionalt författarnätverk.
- Skapa årliga presentationer av den litterära utgivningen i länet.
- Bidra till att utveckla och skapa litterära mötesplatser i samarbete med folkbibliotek, folkbildning och föreningsliv samt bokhandlare och författare.

3.1.4 Bibliotek och litteratur för ökad folkhälsa

Utveckla verksamheter som undersöker litteraturens förmåga att skapa återhämtning, läkning, lust och inspiration i samverkan med andra folkhälsoaktörer. Biblioteken kan bidra till människors hälsa och välbefinnande genom att vara en kunskapsbank, en inspirationskälla och en kreativ mötesplats.

Detta genomförs genom att:

- Samverka med andra folkhälsoaktörer i satsningar som undersöker litteraturens förmåga till lust och läkning.
- Stödja de folkbibliotek som vill arbeta med ett biblioterapeutiskt arbetssätt för besökare och personal.
- Samverka med andra kulturaktörer som vill utveckla satsningar på kultur i vården.

3.2 Uppföljning och fortsatt kvalitetsarbete

Den regionala biblioteksplanen ska kompletteras med en årlig verksamhetsplan där aktiviteter och verksamheter kan beskrivas och planeras mer i detalj.

För att följa upp biblioteksplanen och årliga verksamhetsplaner kommer olika former av utvärderingar att genomföras. Kvantitativ uppföljning kommer ske för att kartlägga antalet aktiviteter, besök, handlednings- och utbildningstillfällen samt samordningsmöten. Kvalitativ uppföljning kommer att ske dels via en årlig brukarenkät som riktas dels till personal på länets kommunbibliotek, dels till länets författare. Dessutom kommer mål och insatser att bedömas utifrån kvalitativa bedömningar som beskriver och analyserar i vilken grad målen har genomförts. Dessa utvärderingar, kvantitativa och kvalitativa, kommer också att ligga till grund för den rapportering som årligen sker till Kulturrådet.